

Megjelent: Pro Philosophia Évkönyv 2015. 90–103.o.

Weiss János

A romantikus szubjektum körvonalai

*Kísérlet Joseph von Eichendorff Aus dem Leben eines Taugenichts
című novellájának értelmezésére*

„und so ging's mit mir fort in die weite Welt hinein“¹

Adorno az 1957-es nagy Eichendorff-esszéjében leírja egy gimnáziumi emlékét, amely közvetlenül az I. világháború utáni évekre megy vissza. „Világosan emlékszem a gimnáziumi éveimből arra, hogy egy tanárom, aki jelentős hatást fejtett ki rám, azoknál a soroknál, hogy »Es war, als hätt' der Himmel / Die Erde still geküßt«² [...] felhívta a figyelmemet a kép trivialisására. Képtelen voltam a kritikára válaszolni, habár egyáltalán nem győzött meg, és láttam, hogy Eichendorff mindenféle kritikának ki van szolgáltatva, de ugyanakkor védett is mindegyikkel szemben. Amit, Brahms szavai szerint, minden számár hall, az lepereg az eichendorffi költészet minőségéről. Ha ezzel egyidejűleg titokká nyilvánítják, amelyet tiszteletben kell tartanunk, akkor az ilyen magalázó irracionális mögött az a lustaság húzódik meg, hogy előteremtsük azt a megfeszített passzivitást, amelyet a vers megkövetel.“³ Aztán általában így összegzi az Eichendorff-kutatás és -értelmezés helyzetét az ötvenes évek vége táján: „Őt mindenekelőtt a kultúrkonzervatívok dicsérik. Egyesek egy pozitív vallásosság koronatanújaként idézik meg, amelyet ő kései korszakának irodalomtörténeti munkáiban meredek dogmatizmussal állított. Mások a hazafias szellem számára próbálják lefoglalni, a [...] törzsies poétika értelmében. Mintegy vissza akarják hódítani, az ő »a miénk volt« patrióta szellemének értelmében, amelynek legújabb alakjához az ő restauratív univerzalizmusának kevés köze van. Az ilyen rajongókkal szemben könnyen belátható az az időszerű utalás, hogy Eichendorff műveiben rengeteg korszerűtlenség rejlik.“⁴ Adornónak valamiben kétségtelenül igaza van: még egy jó ideig ez az Eichendorff-interpretációk „kötelező“ vizsgálati perspektívája. De azt is figyelembe kell vennünk, hogy Adorno Eichendorff általános költői világképéről beszél, és egyetlen egyszer sem említi az *Aus dem Leben eines Taugenichts* című novellát. (Magyar fordítása *Egy mihaszna életéből* címmel jelent meg.) A legegyszerűbb talán úgy kezdeni, ahogy Karl-Heinz Ebnet kezdi a maga előszavát: „Az irodalomtudósok több generáción keresztül törték a fejüket azon, hogy mi ez a *mihaszna*. A szöveget túlterhelték az olyan értelmezési kísérletek és interpretációk, amelyeket az ugyanazzal a könnyedséggel ráz le magáról, mint a mihaszna, amikor elindul a világba.“⁵ Az első és kézenfekvő válasz az lenne, hogy ezt a mihasznát életrajzilag értelmezzük. Ez azonban nemcsak mint irodalomtudományi paradigma elavult, de ebben az esetben nem is

¹ Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. In uő: *Novellen und Gedichte*. Szerk. Hermann Hesse, Insel Verlag, Frankfurt, 1984. 65. o. „s így aztán elindultunk bele a messzi világba“. Joseph von Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. In Györfly Miklós (szerk.) *XIX. századi német elbeszélők*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983. 381. o. Fordította: Vajda Miklós, a versbetéteket fordította: Kormos István.

² Tandori Dezső fordításában: „Az ég talán a földet / csókolta csöndesen.“ Joseph von Eichendorff: Holdas éj. In Fodor Géza (szerk.) *Novalis és a német romantika költői*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1985. 290. o.

³ Theodor W. Adorno: *Zum Gedächtnis Eichendorffs*. In uő: *Noten zur Literatur, (Gesammelte Schriften, 11. kötet)*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1974. 70-71. o.

⁴ Uo. 70. o.

⁵ Karl-Heinz Ebnet: *Einleitung. Vom Schlafen und auf den Bäumen sitzen*. In Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. SWAN Buchvertrieb, Kehl, 1993. 9. o.

lehetne találó. Judit Purver ezt írja: „Eichendorff leghíresebb elbeszélése, az *Aus dem Leben eines Taugenichts*, valószínűleg 1817 és 1825 között keletkezett, amikor Eichendorffra gazdasági és családi gondok neheztedek. A molnárlegény története, aki a hegedűjével világgá megy, hogy szerencsét próbáljon, úgy tűnik, diametrálisan ellentmond alkotója életmódjának; de az is elhibázott lenne, ha az elbeszélést a realitás elől való menekülésként értelmeznénk.”⁶ Nem lesz tehát könnyű értelmezni ezt a mihasznát, főleg akkor, ha ebben a romantikus szubjektivitás egyik lehetséges prototípusát szeretném látni. (Miközben szeretném elkerülni azt, hogy Eichendorff művét erőszakosan a romantika címszava alá szubszumáljam, ami gyakran előfordul.)

A nyitókép elemzése

A novella nyitóképe egy vidéki tájképből és egy kis jelenetből épül föl; de ezekből együttesen bontakozik ki az a dinamika, amely útjára indítja a cselekményt. „A kerék apám malmában már vidáman sustorgott és pezsgett, a hó csöpögött a tetőről, a verebek meg tüsténkedtek és csicseregtek; én az ajtóküszöbön ültem és az álmat töröltem ki a szememből; jó volt sütkérezni a meleg napsütésben.”⁷ Koratavas lehet, a malomkerék serénykedése összhangban van a friss, tavaszi élet rezdüléseivel. De ezzel élesen szemben áll az én-elbeszélő, aki a küszöbön elnyúlva az álmat törli ki a szeméből. (Majd arról még szó lesz, hogy az alvás igen fontos neki.) És mintha ő is összhangban lenne az ébredező tavasszal: a nap melegében sütkérezik. Próbáljuk kinagyítani ezt a képet. Az egyik oldalon áll egy mechanikus szerkezet, a malomkerék, ez zubog és sustorog. Elsősorban a 17. században ennek a mechanikus szerkezetnek az ősmintaképe az óra volt. A malom (és a malomkerék) ennél azonban kicsit többet jelent: a malom most munkaeszköz, amely egy család ellátását biztosítja. És ezzel szemben áll, illetve fekszik a molnárlegény. Mind a kerék, mind a molnárlegény egy és ugyanazon természeti környezetbe illeszkedik. Eddig a molnárlegény csak lustának és restnek tűnik; a természettel való összhang alapján nem lehet válaszolni arra a kérdésre, hogy melyik létforma a megfelelő. És most következzen a kis jelenet: amely az apa fölbukkanásához kötődik: „Ekkor kilépett apám a házból, ő már napfelkeltétől szorgoskodott a malomban, a hálósipkája félrecsúszott a fején, és így szólt hozzám: »Te semmirekellő! Már megint itt napozol, terpeszkedsz és ropogtatod a csontjaidat, és hagyod, hogy én végezzem el egyedül a munkát. Én nem tudlak tovább etetni. A tavasz itt áll az ajtó előtt, menj egyszer ki a világba és keresd meg a magad kenyerét.«”⁸ A jelenet elején az olvasó kicsit összezavarodik: az apának nem a házból, hanem a malomból kellene kilépnie, amely lehetne a házzal szemben. Ha a házból lépne ki, akkor valamiképpen át kellene botlania a fiún. Mindenesetre ebben a kora tavaszi, de már nem egészen kora reggeli tájban megjelenik az apa. A leírás az apát némileg nevetségessé teszi: a fején félrecsúszott a hálósipka, vagyis az alvás időszakát még csak lezárni sem tudta rendesen (már megint az alvás), és minden kontrollját elveszítve szól a fiához. Egy ősrégi, de legkésőbb a hellenizmus korából származó közmondást idéz fel: aki nem dolgozik, ne is egyék. Talán apaként szomorú is volt ezért: én mint apa nem tudlak tovább mentesíteni ennek a közmondásnak az érvénye alól. És hogy ne hidd, hogy csak az én apai türelmem fogyott el, menj ki és nézd meg: a nagyvilágban ugyanez az összefüggés van

⁶ *Killy Literaturlexikon*. 3. kötet, (szerk.) Walther Killy, Bertelmann Lexikon Verlag, Gütersloh/München, 1989. 203. o.

⁷ Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. 17. o. Magyar fordítás: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 339. o.

⁸ *Uo.* Magyar fordítás: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 339. o.

érvényben. De az apa nem ezeket a szavakat használja, hanem talán így fogalmazna: aki enni akar (aki kenyeret akar enni), annak vissza kell tudni szorítania az alvást és a napon való lassú ébredést. A nyitójelenet két szembenálló fogalma így az alvás és a kenyér. Ezután következik a nyitókép harmadik fejezete, a fiú reakciója. A fiú nem válaszol az apának, befelé fordulva, önmagához szól: „»Nos«, mondtam, »ha semmirekellő vagyok, akkor legyen úgy, akkor elindulok világgá és szerencsét próbálok.« És tulajdonképpen ez még kedvemre való is volt, mert nem sokkal korábban nekem is eszembe jutott, hogy el kellene indulnom egy utazásra, mivel az aranysármányt, amely egész ősszel és télen mindig szomorúan énekelte az ablakpárkányunkon: »paraszt, bérelj fel, bérelj fel engem [Bauer, miet' mich, miet' mich]«, és most a szép tavaszi időben hallom, amint büszkén és vidáman kiáltja a fáról: »paraszt, tartsd meg a szolgálatodat!« [Bauer, behalt deinen Dienst].”⁹ Nem szeretnék belemenni az aranysármány énekének értelmezésébe. De számomra meggyőzőnek tűnik egy olyan értelmezés, amely szerint télen az aranysármány rászorul a paraszt segítségére, ezért ott is marad a ház körül, a lehető legközelebb megy a házhoz. De tavasszal megint rendelkezésére áll az évszak gazdag kínálata. (Azzal szemben már egy kicsit szkeptikusabb lennék, hogy a Taugenichts beleképzeleli magát az aranysármány helyzetébe: télen dolgozott, és most tavasszal élvezni szeretné a virágzó világot.¹⁰ Valószínűtlennek tűni, hogy a Taugenichts a télen bármivel szorgalmasabb lett volna.) Arra azért fölfigyelhetünk, hogy az apa és a fiú között sajátos viszony feszül: valószínűleg egy régi konfliktusról van szó, de a mostani dühkitörésben az apa talán két újdonságot mondott ki. A küszöbön nyújtózkodó fiút nem egyszerűen lustának nevezi, hanem ezt egy kicsit eltúlozva semmirekellőnek nevezi. Erre mondja a fiú: hát igen, a sok szidás végeredménye az lett, hogy már semmirekellő vagyok. A másik újítás az volt, hogy az apa most az utazást javasolja. A fiú pedig ebbe kapaszkodik bele, és ehhez is keres egy természeti motívumot: így jelenik meg az aranysármány. Nemcsak a szorgosan forgó kerék, és nem is csak lusta nyújtózkodás a küszöbön, hanem az útra kelés is összhangban áll a kora tavaszi természettel.

Mintha ez a nyitókép érdekes párbeszédbe bocsátkozna a *Don Quijote* című regény kiinduló szituációjával. „Lovagunk annyira belegabalyodott az olvasásba, hogy reggeltől estig, estétől reggelig mindig csak olvasott, s így a kevés alvás és sok olvasás úgy kiszárította az agyvelejét, hogy végre elvesztette józan ítéletét. Olvasmányai árasztották el képzeletét, varázslat, párbaj, csatározás, kihívások, sebesülések, ömlengések, szerelmek, sorscsapások s több ilyen soha meg nem történt balgaság. Annyira fejébe vette, hogy a kitalált históriák elolvasott zagyvaléka igaz valóság, hogy számára hihetőbb történet nem is volt a világon.”¹¹ Eichendorff novellája nem a valóság és a valóságérzék eltűnéséről szól. Mit kellett tennie ennek érdekében? A főhős világát nem az olvasmányokból kellett kinővesztenie. (Egy helyen szóba kerülnek a Taugenichts olvasmányai: az apai házban a szép Magelonáról olvasott.)¹² Vagy másként fogalmazva: hagyni kell, hogy a főhős nyugodtan aludjon, át kell engedni az alvásnak. De ez nem azt jelenti, hogy nem fog olvasni, hanem azt, hogy majd a létezés legalapvetőbb feltételének, a munkavégzés követelményének nem fog tudni eleget tenni. Így

⁹ Uo. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 339. o. A magyar fordításban az aranysármány ezt éneкли: „gazda adj píz, gazda adj píz”, majd: „gazda edd meg a pized!”

¹⁰ Egy névtelen internetes kommentelő értelmezte így ezeket a sorokat.

¹¹ Miguel de Cervantes: *Don Quijote*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2012. 17. o. Fordította: Győri Vilmos és Benyhe János.

¹² Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. 32. o. – A szép Magelone egy olyan elbeszélői anyag, amely Franciaországban a 15. században, mint prózaregény született meg, és az akkori Római Birodalomban hallatlanul népszerűvé vált. Németre Veit Warbeck fordította le; ez a fordítás 1535-ben jelent meg Augsburgban. A regény Magelonéről, a nápolyi király lányáról szól. Magelone és Peter von Provence gróf egymásba szeretnek, habár Magelonét valaki másnak ígérték oda; közösen menekülnek el az udvarból.

nem a „józan ítéletét” fogja elveszteni, hanem az életfeltételek reprodukciójára vonatkozó képességét. Így nem egy képzeletbeli világ jön létre, nem egy kvázi-valóság, hanem a valóság fogalma pluralizálódik. Eichendorff azt akarja megmutatni, hogy van olyan életforma, amely a munkavégzés alternatívája. Van tehát olyan érzés, amely kívül esik a munka és a létfenntartás funkcionális körén. Lenne erre egy kézenfekvő lehetőség: a gazdagság. A molnárlegény nem gazdag, és családja sem. Egy pillanatig nem is irigyli a gazdagságot; úgy gondolja, hogy az utazással is meg lehet teremteni a kereső munka alternatíváját. (A szimbolikus síkon ezt a kenyér és az alvás tengelye jelöli ki; ez lép a kenyér és a bor alapvető keresztény szimbólumai helyébe. Az alvás helyébe pedig bizonyos esetekben majd a hegedű fog lépni.)

Ezt a funkcionális kört, amelyben az önfenntartás lejátszódik, a Goethe-korban általában filiszterségnek vagy a filiszterek világának nevezték. A *Taugenichts*-novella ezen eszme legjobban sikerült kritikája. Schiller az egyik Xéniában a filisztert és a szépléket hasonlította össze. A filiszterről azt írja, hogy az, még „szorgalmas szolgaként az igazságot szolgálja”, de a széplékek „egyszerre lopja meg az igazságot és a szépséget”.¹³ Goethe a filiszter legfontosabb vonásának a más elképzelésében való korlátot tekinti. „A filiszter nemcsak azokat az állapotokat tagadja, amelyek az övétől eltérnek, hanem azt is akarja, hogy minden más ember az ő módján egzisztáljon. Ő gyalog jár, és egész életében gyalog járt. És most meglát egy kocsit. Micsoda örülség, kiált fel, utazni, hagyni, hogy a lovak cipeljenek bennünket. Nincsenek ennek a fickónak lábai? És mire valók lennének a lábak, ha nem a járásra? Ha utaznunk kellene, akkor Isten nem adott volna nekünk lábakat!”¹⁴ A filiszter elméletének részletes kidolgozására a romantikus körben került sor. Novalis a 77. Blüthenstaub-töredékben a filiszteri lét páratlanul átfogó elméletét vázolja föl: „A mindennapi életünk tisztán fenntartó, állandóan visszatérő ügyekből áll. A szokásoknak ez a köre csak eszköz egy fő eszközhöz: általában vett földi létezésünkhöz, amely az egzisztálás többféle fajtájából áll össze. A filisztereknek csak mindennapi életük van. A fő eszköz számukra az egyetlen cél. Mindent megtesznek a földi élet érdekében, ahogy az az ő állításaik szerint megjelenik, és ahogy annak ezek szerint meg kell jelennie.”¹⁵ Eichendorffnál az apa képviseli ezt a filiszteri létet: filiszter az, aki a munkavégzés kedvéért visszaszorítja az alvást. Novalisnál a filiszterlét ellentéte a poézis. A filiszterekről írja a továbbiakban: „A poézishez csak szükségből fordulnak, mert hozzá vannak szokva a napi életük bizonyos megszakításához. Ez a megszakítás általában hétnaponként történik, és poétikai szeptánláznak is nevezhetnénk. Vasárnap pihen a munka, az emberek kicsit jobban élnek, mint általában. A vasárnapi mámor a szokásosnál egy kicsit mélyebb alvással zárul; hogy aztán minden még nagyobb lendülettel menjen tovább.”¹⁶ A filiszterlét a poézisen kívüli élet, de a filiszterlét meghaladása azt követeli, hogy a poézist, hogy a poézis jegyében élt életet öncéllá tegyék. Az ünnepek erre nem alkalmasak. Eichendorff egy helyen ezt a leírást mintha csak megismételné: „Egyszóval: a szubjektum, akit magával ragadott a léha túlfeszítettség, a hálósipkát [...] ráhúzta a kopasz fejére, és nyugodt, jó és kövér polgárként kényelmesen be akart rendezkedni a világban. És ez a filiszter éppolyan keveset tudott kezdeni a poézissel, mint az övele, és ebben a zavarban az az ötlete támadt, hogy csak az értelemmel kellene verseket írni.”¹⁷ A filiszterivé vált világban létrejött a filiszteri költészet, s ezt Eichendorff a racionális poézissel azonosítja. Ennek most nem szegődhetek a nyomába, mindenesetre az biztos, hogy

¹³ Friedrich Schiller: [Xenien und Votivtafeln] In uő: *Sämtliche Werke*. 1. kötet, Insel, Leipzig, 1924. 305.o.

¹⁴ Johann Wolfgang Goethe: *Gespräche*. 2. kötet, Insel Verlag, Leipzig, 1929. 185-186. o.

¹⁵ Novalis: Blüthenstaub. In uő: *Werke in zwei Bänden*. 2. kötet, Könnemann Verlag, Köln, 1996. 117. o.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Joseph von Eichendorff: *Geschichte der poetischen Literatur Deutschlands*. In uő: *Werke*. 3. kötet, Hesse, Leipzig, 1923. 724. o.

Eichendorff a saját költészetét nem ilyennek tartja, és ezt a megjelölést a *Taugenichts*-novellára sem tartja alkalmazhatónak. (Hermann Hesse azt állította, hogy Eichendorffnak nemcsak a verseit, hanem a prózai műveit is jellemzi egyfajta mágikus szépség és zenei hangzás.)¹⁸ Ezzel furcsa feszültségben áll az, amit Goethe egy beszélgetésben mondott: „Az értelem olyan régi, mint a világ, és a gyermeknek is van értelme: de nem minden korban alkalmazzák egyformán és ugyanazokra a tárgyakra. Korunk a maga teljes értelmét a morálra és az önszemléletre fordítja; ezért szinte teljesen hiányzik a művészetből és onnan, ahol még működni kellene. A fantázia a korábbi évszázadokban kizárólagos és domináns volt, és a többi lelki működés mind mind őt szolgálta; most azonban minden fordítva van, a fantázia szolgálja a többit és megbénul szolgálataiban.”¹⁹ Ebbe vagy Goethe bonyolódott bele, vagy a jegyzetelő nem értette.

A molnárlegény így nemcsak otthonról megy el, hanem az egész filisztervilágot (hálósipkástól és a közmondásos bölcsességével együtt) maga mögött hagyja. A romantikus elképzeléseknek megfelelően a filisztervilág ellentéte a művész. A molnárlegény tulajdonképpen egyetlen tárgyat visz magával: a hegedűjét. „Bementem tehát a házba és leakasztottam a falról a hegedűmet, amelyen elég tisztességesen tudtam játszani, apámtól kaptam az útra néhány krajcárt, és máris bandukolva mentem végig a hosszú falun.”²⁰ Könnyű volt az elválás, mintha kölcsönös „megegyezéssel” történt volna, valószínűleg régóta érlelődött. És a fiúban sem volt semmiféle sértődöttség. „Titkos örömmel vettem szemügyre, hogy jobbra és balra az összes ismerősöm és társam mint tegnap és tegnapelőtt és mindig a munkába vonult; ástak és szántottak, míg én mentem bele a szabad világba.”²¹ Most látjuk csak, hogy a molnárlegény a munka egész funkcionális világát otthagyta. (És most látjuk csak, hogy a fiúnak nem is malomban kellett volna dolgoznia, hanem kint a földeken. És attól is tekintsünk el most, hogy nem is lehetett annyira lusta, ha a mezőkön szorgoskodókat a társainak nevezik, akikkel nap mint nap együtt dolgozott.) A távozás és az elszakadás örömebe egy szemernyi fájdalom sem vegyül: „Úgy éreztem magam, mintha örök vasárnap lenne.”²² (Novalis nyomán a filiszterlét átlépésének útja, hogy a vasárnapot örökkévalóvá kell tenni.) Mindenesetre, ahogy a fiú elhagyta a faluját, elővette a hegedűjét, hogy megénekelje az elszakadás örömeit. Ennek a versnek most csak az első két strófáját idézem fel:

*Wem Gott will rechte Gunst erweisen,
Den schickt er in die weite Welt,
Dem will er seine Wunder weisen
In Berg und Wald und Strom und Feld.*

*Die Trägen, die zu Hause liegen,
Erquicket nicht das Morgenrot,
Sie wissen nur vom Kinderwiegen,
Von Sorgen, Last und Not um Brot.*²³

¹⁸ Hermann Hesse: Eichendorff. In Joseph von Eichendorff: *Novellen und Gedichte*. 13-14. o.

¹⁹ Goethe: *Gespräche*. 2. kötet, 27-28. o.

²⁰ Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. 17. o. Magyar fordítása: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 339. o.

²¹ *Uo.* 17-18. o. Magyar fordítása: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 339-340. o.

²² *Uo.* 18. o. Magyar fordítása: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 340. o.

²³ *Uo.* Magyar fordítása: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 340. o. De ehelyett most inkább Áprily Lajos fordítását szeretném idézni: „Akit az Úr szeret, megáldja / s a nagyvilágba küldi ki, / erdő, patak, völgy hűse várja, / ezer csodát mutat neki. // A vándorlásra lusta lelket / hajnal sosem frissíti meg, / inség, gond rak rá sűrű terhet, / családért, gyermekért szepeg.” (De ez a fordítás is – főleg a második versszakban – olyan szabad, hogy elemzésre aligha használható.)

Ez a két strófa, túl a feltétlen jókedvűségén és azon a körülményen, hogy a szabad természetben szólal meg, vagyis ott, ahol már magunk mögött hagytuk a művelés alatt álló földeket és mezőket, az eddigi elemzésekhez képest két fontos elemet tartalmaz. (1) A filisztervilág most a kenyérről való gondoskodás mellett magában foglalja a „gyermekbölcsőt”, vagyis a gyermek köré szervezett családi életet is. (2) Az útra kelés, a vándorlás, nemcsak összhangban van a természettel, hanem a vándort Isten is nagy kegyben részesítette, neki akarja megmutatni a teremtésének valamennyi csodáját. Azt mondhatjuk, hogy az eddig bemutatott mindhárom viselkedési mód összhangban áll a természettel (a szorgalmas tevé-vevés, a passzív kivonulás, vagyis a lustaság és végül a vándorlás), de csak az utóbbi van összhangban Istennel. Ez az ember igazi rendeltetése: útnak indulni, és megnézni-megtapasztalni az isteni teremtés csodáit.²⁴ De tévedés lenne, ha azt hinnénk, hogy a feladat egyszerűen a külvilág csodáinak föltárása. Emlékezzünk arra, hogy a fiú a saját szerencsését (boldogságát) akarja megtalálni a világban. Az utazás tulajdonképpen célja a szubjektum önmegtalálása, miután a filiszteri világot maga mögött hagyta.

A világgámenetel, az utazás és az úton levés mint kritikai attitűd

Abból indulhatunk ki, hogy a novella tudatos tiltakozás – első megközelítésben – a korabeli életviszonyokkal szemben.²⁵ Ludwig Börne 1828 és 1832 közötti aforizmáinak egyikében olvashatjuk: „Egy német csak addig örülhet az életének, amíg utazik. A németek a maguk hazácskájában, bárhol is legyen az, mintha egy meleg fürdőben ülnének, amely egyetlen egészséges embert sem üdít fel, és amelyben nem lehet még egy kicsit sem pancsolni az ujjakkal anélkül, hogy mindent össze ne vizeznénk és kellemetlenné ne tennénk. A vándor a szabad áramlásban fürdik; a levegőt, a vizet, a mezőt és az eget egyszerre élvezi, a friss hullám megerősíti, és az áramlás nem lép ki a medréből, hogyha csapkodni kezdi a kezével.”²⁶ (Vagyis a német kisállami lét olyan korlátoltságot jelent, amely az utazási kedvben csapódik ki.)²⁷ Ha egy kicsit körülnézünk az 1800 utáni irodalomban, akkor abban a féktelen utazási kedv lecsapódását láthatjuk. Nézzük pl. a *Des Knaben Wunderhorn* című gyűjteményből a *Lied vom alten Hildebrandt* című verset. Ebben arról van szó, hogy Hildebrandt mester szeretne kilovagolni, pontosabban lóháton szeretne eljutni Bernbe, de előtte megkérdezi:

*Wer wird die Weg mir weisen
Gen Bern wohl in das Land?*²⁸

Ez a jelenet kitérül és univerzalizálódik, az utazás az ember leglényegesebb és legalapvetőbb tevékenysége lesz, na jó, a vívás mellett:

Sollt ich daheime bleiben

²⁴ „Az első dalbetét, *Wem Gott will rechte Gunst erweisen*, egymással konfrontálja a kétféle egzisztenciális módot, és paradox módon azokat, akik »csak a gyermekbölcsőről, a kenyérről való gondoskodásról, ennek terhéről és inségéről« tudnak, a »lustáknak« nevezi, míg a semmirekellő, aki »csak hagyja tenni a Jóistent, amit akar« válik az aktív féllé.” *Killy Literaturlexikon*. 3. kötet, 201-202. o.

²⁵ *Uo.*

²⁶ Ludwig Börne: *Aphorismen und Miscellen*. In uő: *Gesammelte Schriften*. 2. kötet, Meiner, Hamburg, 1832. 324. o.

²⁷ Ebbe a tradícióba illeszkedik még az is, ahogy Heinrich Böll a frankfurti poétikai előadásában elemezte a háború utáni németek utazási kedvét. Ezeket az előadásokat 1964-ben tartotta meg, *Zur Ästhetik des Humenen in der Literatur* címen.

²⁸ Achim von Arnim, Clemens Brentano: *Des Knaben Wunderhorn*. 1. kötet, Insel, Leipzig, 1932. 121. o.

*Bey gutem Hausgemach?
Ich bin in allen Tagen
Zu reisen aufgesezt,
Zu reisen und zu fechten
Bis auf mein Heimefahrt.²⁹*

Clemens Brentano 1801-es *Godwi* című regénye – amelyet sokszor neveznek elvadultnak is – mintha már az egész utazási kultusz kritikáját is kidolgozná. „Gyakran úgy van, mint ebben a pillanatban is, hogy a vihar a természetben és a szerencsében, igen, hogy minden keménység és nyersesség azért van jelen, hogy állhatatlan értelmünket, amely örökké az idegenbe törekszik, arra ösztönözze, hogy visszatérjen a maga hazájába. Amikor kint a vad vihar hatalmas hullámokban tombol, még nem tört rám soha oly gyakran panaszolt vágyam az utazás iránt.”³⁰ Mintha már Brentano számolna az utazás általános fölértékelésével, és azzal a toposszal is, hogy az otthon és a hazát is csak az utazáson keresztül ismerhetjük meg. Ez az érv az utazás kritikájának azzal próbálna korlátot állítani, hogy az eltávolodás tulajdonképpen már a visszatérés szolgálatában áll.

*So weit als die Welt,
So mächtig der Sinn,
So viel Fremde er umfassen hält,
So viel Heimat ist ihm Gewinn.³¹*

„Nem, mindez nem így van; akkor már csaknem kielégítenek a jó családi festmények, ahol nincsen huzat, senki nem fullad meg a hőségtől, és minden köhögés és nátha nemesi származású, rengeteg őssel.”³² – Ezzel már el is jutottunk volna egy nagyon szép összefüggéshez: Eichendorffot általában az „otthon” és a „haza” egyik legnagyobb költőjének tekintik. Azt is megtanultuk Adornótól, hogy Eichendorffot nem a „Heimat”, hanem a „Heimweh” költőjének kellene tekintenünk, habár a két fogalom már a verscímekben is egymást váltogatja. Most az egyik *Heimweh* című vers első két strófáját szeretném idézni:

*Wer in die Fremde will wandern,
Der muß mit der Liebsten gehn,
Es jubeln und lassen die andern
Den Fremden alleine stehn.*

*Was wisset ihr, dunkele Wipfel,
Von der alten, schönen Zeit?
Ach, die Heimat hinter den Gipfeln,
Wie liegt sie von hier so weit!³³*

A „honvágyat” így az utazás generálja; ez az utazást kísérő édeskés-szomorkás hangulat. Ezért némi meglepetés kelthet, hogy az elemzett novellában a „Heimweh” szó elő sem fordul. Sőt, talán még azt is ki lehetne mondani, hogy ettől a műtől idegen a honvágy meditatív fájdalma. Az útra kelő molnárlegény első dalának utolsó versszaka inkább az „Aufbruch” (az útra kelés) lendületét és optimizmusát sugározza:

*Den lieben Gott laß ich nur walten;
Der Bächlein, Lerchen, Wald und Feld*

²⁹ Uo. 123. o.

³⁰ Clemens Brentano: *Godwi*. In uő: *Werke*, 2. kötet, Insel, Leipzig, 1893. 17. o.

³¹ Uo. 17-18. o.

³² Uo. 18. o.

³³ Joseph von Eichendorff: *Werke*, 1. kötet, 77-78. o.

*Und Erd und Himmel will erhalten,
Hat auch mein Sach aufs best bestellt!*³⁴

Ez aztán a második fejezet végén csekély változással megismétlődik. Eichendorff újítása az, hogy Isten, aki fenntartja a kis patakot, a pacsirtát, az erdőt és a mezőt, a vándorról is gondoskodni fog. De ez nem azt jelenti, hogy a molnárlegény végig optimista hangulatban lenne. Néha világosan érezhető a depresszióba való visszaesése; ilyenkor az én-elbeszélő filozófiai gondolatokról vagy filozófiai hangulatokról beszél. Az egész utazás mintha roppant örömteli és optimista hangulatban zajlana, de mégis mindig érezhető a háttérben valamilyen elementáris fájdalom. Ezt alátámasztandó idézzük fel most az ötödik fejezet egy teljes szövegegységét, amelyet gondolatjelek fognak közre. „Minél tovább haladtunk, annál vadregényesebb és magányosabb lett a környék. Végül aztán előbújt a hold a felhők mögül, és egyszerre olyan élesen sütött a fák s a kősziklák között, hogy hátborzongató volt nézni. Csak lassan tudtunk előrehaladni a keskeny és köves szurdokokban, és a kocsi örökös, egyhangú zörgése a kőfalakról messzire elhangzott a csöndes éjszakában, mintha csak egy hatalmas sírboltba [Grabgewölbe] haladnánk befelé. Csak az erdő mélyéből hallatszott sok távoli és láthatatlan vízesés folytonos surrogása, s a kuvikok huhogták egyre a messzeségből: »gyere velünk, gyere velünk!«³⁵ Megyünk-megyünk, de mintha egy sírba mennénk befelé, miközben a kuvikok huhogása nyilvánvalóan a halálra céloz.

Alvás, álmosnak lenni

Már Karl-Heinz Ebnet felfigyelt arra, hogy a Taugenichts az utazáson kívül alapvetően két dolgot csinál, alszik és a fákon üldögél. Ezek közül most az alvás tematikájával szeretnék részletesebben is foglalkozni. Az *Újszövetségben* az alvás a közeljövőre vonatkozó várakozás fényében felelőtlen viselkedés. „Vigyázzatok azért, mert nem tudjátok, mely órában jön el a ti Uratok. [...] Azért legyetek készen ti is, mert amely órában nem gondoljátok, abban jó el az embernek fia.”³⁶ Az 1800 körüli években kerül sor az alvás fölértékelésére, nézzük először a *Des Knaben Wunderhornból* a *Geht's dir wohl, so den an mich* című verset:

*Ach in Trauren muß ich schlafen gehn,
Ach in Trauren muß ich früh aufstehn,
In Trauren muß ich leben meine Zeit,
Dieweil ich nicht kann haben, die mein Herz erfreut.*³⁷

Itt mindent a szomorúság és a gyász borít be, ez hálózza be az ember egész életidejét, miközben nem is az alvásról magáról, hanem az aludni menésről van szó. A szomorúság elveszi az ember életidejét, ebben az életidőben a szív öröme nem kap helyet. Az első fontos szöveg, amelyben valóban az alvás fölértékeléséről van szó Bettina von Armin *Die Gúnderode* című regénye, ebben az emberi gondolkodás szempontjából beszél az alvás hasznosságáról és fontosságáról. „Az alvást kapcsolatba lehet hozni a gondolkodással [das Denken kann mit dem Denken im Rapport gesetzt werden], az alvás, amely a gondolkodásból

³⁴ Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. 18. o. Kormos István fordításában: „Uralkodjék hát földön-égen / ki teremtett völgyet-hegyet: / a boldog Isten, őt dicsérem, / jól igazítja léptemet.” Joseph von Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 340. o.

³⁵ Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. 66-67. o. Magyar fordítás: Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 382. o. A fordítást módosítottam: W. J.

³⁶ Máté 24,42. és 44. (Károli Gáspár fordítása.)

³⁷ Achim von Arnim, Clemens Brentano: *Des Knaben Wunderhorn*, 1. kötet, 80. o.

származik, megint gondolkodó erőt hoz létre – és így tudja magát újrateremteni a gondolkodásra elszánt szellem.

– A szellemmel átítatva így fel lehet robbantani a rosszat, mert nincs többé helye, mert túlzottan gyenge és szűkös ahhoz, hogy megragadja a szellemet.³⁸ Mintha Bettina von Arnim azt mondaná, hogy az éberség, a szellemi jelenlét éppen hogy az alváson keresztül javítható. És aztán a következő mondatokban nem lehet biztosan tudni, hogy erről a gondolatról, vagy általában a gondolkodásról beszél: „Csodálom a gondolataimat! – Azok a dolgok, amelyekről sohasem hallottam, amelyeket nem tanultam [...] világosan és érthetően itt vannak a szellememben.”³⁹ Az alvás tekintetében Eichendorff novellájának legfontosabb előfutára Clemens Brentano *Aus der Chronika eines fahrenden Schülers* című elbeszélése, amely 1802 és 1806 között született, de csak 1823-ban jelent meg. A 14. század második felében vagyunk és egy koldusszegény diák indul vándorútra; Bázeltől Strassburg felé vándorolva egy Eschau nevű kisvárosban egy lovag magához veszi, és írnoki állást ad neki. Erre a diák, akit Johannesnek hívnak, így szól az urához: „Uram, hogy kellene örülnöm, most, hogy tudom, hogy hol fogok aludni és hol fogok kenyeret kapni, és kinek fogok szolgálni az Úr kedvéért, és már azt is tudom, kit szeretek és kinek tartozom köszönettel Istenen kívül, és kiért kell imádkoznom, magamon kívül. Uram, az új otthonom [hazám] nagyon tetszik nekem, Isten adja, hogy én is tessek neki és méltó legyek hozzá.» Ekkor a lovag elmosolyodott és így szólt: »Johannes, ha komolyan gondolod a szavaidat, akkor jó társak leszünk, mert nagyon tetszik a beszéded. De mit akarsz tenni, hogy tessél nekem; és mit akarsz adni nekem, amikor semmid sincs?»⁴⁰ Nem akarom tovább követni az idézetet, amelyből az úr és a szolga viszonyának egy konstellációja fog kirajzolódni; csak annyit szeretnék most kiemelni, hogy az otthon [a haza] ott van, ahol az ember aludhat, és ahol megkeresheti a kenyerét. – Jean-Luc Nancy ezt írja az alvásról szóló könyvecskéjében: „De először is el kell aludnunk. »Elaludni« franciául egy visszaható ige, *s’endormir*, »magunkat elaltatni«, és ez egy illúzióhoz vezet. Senki sem altatja el önmagát: az alvás valahonnan máshonnan jön. Mintegy ránk telepszik, megszáll minket, magába zuhantat minket. Tehát elaltatottnak kell lennünk. Maga az alvás által kell elaltatottnak lennünk [...]»⁴¹ Eichendorff novellája alapján az alvás (illetve az elalvás) kétféle „formájáról” beszélhetünk: (1) A Taugenichts mindenütt tud aludni, és ezért útközben is állandóan otthon van. Azt gondolhatnánk, hogy az utazást a kíváncsiság mozgatja; Eichendorff szerint azonban az utazást a mindenütt való berendezkedni tudás képessége mozgatja. „Ez aztán valóban tisztára bámulni való volt! Mert hiszen jól meg akartam nézni magamnak Itáliát, s negyedóránként tágra is meresztettem a szemem. De alighogy így nézdegéltem egy kicsikét magam elé, a tizenhat ló láb nyomában úgy összekavarodott és kuszálódott előttem erre meg arra, meg keresztbe, mint a háló szövése, hogy rögtön könnybe lábadt a szemem, s végül is szörnyű mély, ellenállhatatlan álomba zuhantam, hogy nem volt menekvés. Lett légyen nappal vagy éjszaka, eső vagy napsütés, Tirol vagy Itália, én billentem jobbra majd balra, majd hátra, lefelé a bakról, s néha olyan vehemenciával mártogattam a fejem a föld felé, hogy a kalapom messzire repült [...]»⁴² Az ide-oda dülöngélés, sőt a kalap lerepülése mindig is különösen vicces jelenetek voltak. Ez az alvás a szubjektum kifáradására épül; a szubjektum belezuhan önmagába; kívülről nézve ez roppant vicces, ha nem nevetséges. (2) És van az az alvás, amikor a világ mintegy magához öleli az embert és elringatja. Rómában a főhős egy kerti házat keres, ahol az előző este egy szépséges hölgy

³⁸ Bettina von Arnim: *Die Gündertode*. In uő: *Werke und Briefe*, 1. kötet, 376. o.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Clemens Brentano: *Aus der Chronika eines fahrenden Schülers*. In uő: *Werke*, 2. kötet 606. o.

⁴¹ Jean-Luc Nancy: *Vom Schlaf*. Diaphanes Verlag, Zürich, 2013. 41. o.

⁴² Joseph von Eichendorff: *Aus dem Leben eines Taugenichts*. 60. o. Magyar fordítás: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 376-377. o.

énekelt. „Végül kétségbeesve levettem magam egy szép, zöld ház elé, ahonnét az oszlopos erkély széles árnyékot vetett, és szemügyre vettem az elcsöndesült várost, amely a fényes nappal támadt hirtelen magányban eléggé hátborzongató látvány volt, aztán meg a mélykék, felhőtlen eget nézegettem, míg aztán végre nagy kimerültségemben elszundítottam. [...] [S] mikor felébredtem [...], nagy csomó szép, friss virág hevert rajtam és köröttem.”⁴³ Itt is fáradtságról van szó, de az elalvó nem befelé zuhan, hanem átadja magát a világnak. Eichendorffnak ez a második alvás- vagy elalvásfogalma közel áll Clemens Brentano elképzeléseihez; azzal a meghatározó különbséggel, hogy Eichendorff nem beszélne otthonról vagy hazáról, hanem éppen arról van szó, hogy ez az utazás (vagy vándorlás) közben történik. Ha még mélyebbre visszamegyünk az áttekintésben akkor azt mondhatjuk, hogy a romantikában az alvásnak egy olyan koncepciója körvonalazódik, amelyet alapvetően két vonással jellemezhetünk. Egyrészt az alvás elveszti a szakralitásra való vonatkozását, és ezzel együtt megszűnik negatív fogalomnak lenni. Az alvás már nem az ellentéte a megváltásra vonatkozó várakozásnak, hanem az emberi élet egyik funkciója vagy szakasza. Másrészt az alvás hangsúlyosan is az emberi élethez tartozik: Bettina von Arnim óta nem az életenergiák mélypontját, hanem éppen azok életre kelését jelenti. Volt egy régi görög közmondás, amely szerint az alvás és a halál testvérek. „Mert a halál ugyanazt a jelenséget képviseli, mint az alvás – csak nagyobb és mélyebb értelemben. Mindannyian tudjuk, hogy az alvás egy időben korlátozott állapot, mivel ezt értjük, vagy legalábbis azt képzeljük, hogy értjük. A halálra viszont úgy tekintünk, mint az élet végére [...]”⁴⁴ És ugyanez az összefüggés Jean-Luc Nancy-nál is előfordul: „Amilyen a halál, olyan az alvás, és amilyen az alvás, olyan a halál – csak felébredés nélkül. A visszatérés ritmusa nélkül, az újrakezdés nélkül, az új nap nélkül, a reggel nélkül.”⁴⁵

Az álmok birodalma: Itália

„Wo geht der Weg nach Italien? Nach Italien, wo die Pomeranzen wachsen?” A második fejezet egy markáns helyén a Taugenichts így szól a hegedűjéhez (és ez az egyetlen hely, ahol megszólítja a hegedűjét): „Ja, komm nur her, du getreues Instrument! Unser Reich ist nicht von dieser Welt!”⁴⁶ Ezzel a kvázi jézusi mondattal indul majd el az utazás Itália felé. Goethe ezt írja a VII. Római elégiában:

*Nun umleuchtet der Glanz des helleren Äthers die Stirne;
 Phöbus rufet, der Gott, Formen und Farben hervor.
 Sternhell glänzet die Nacht, sie klingt von weichen Gesängen.
 [...]
 Welche Seligkeit ward mir Sterblichen! Traum ich? Empfänget
 Dein ambrosisches Haus, Jupiter Vater, den Gast?*⁴⁷

⁴³ Uo. 93. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 404. o.

⁴⁴ <http://www.theosophie.de/index.php?option>. Utolsó letöltés: 2015. március 10.

⁴⁵ Jean-Luc Nancy: *Vom Schlaf*. 53. o.

⁴⁶ Joseph von Eichendorff: *Aus dem leben eines Taugenichts*. 42. o. Magyar fordítása: „Igen, jer ide, hűséges hangszerem! A mi országunk nem e világból való!” Eichendorff: *Egy mihaszna életéből*. 361. o.

⁴⁷ Johann Wolfgang Goethe: *Werke in zwölf Bänden*. Aufbau Verlag, Berlin, 1988. 162. o. Magyar fordítása: „Homlokom itt fénylőbb éter ragyogása borítja / S formát és színeket Phoibosz, az isten adott. / Csillagfényes az éj, lágy dallam csengve betölti / [...] / Mily üdvösség jut nékem! Tán álmodom? Engem / vendégül vár itt házad, Jupiter.” Goethe: *Verse*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1982. Fordította Hajnal Gábor.

Összegező nagyvonalúsággal szólva azt mondhatjuk, hogy a Goethe-korban két nagy történelmi vonzalommal találkozunk: az egyik a görög korra, a másik a római világra irányult, amelyet itáliai utazásokkal próbáltak megtapasztalni. Ha ez előtt a háttér előtt tekintjük Eichendorff novelláját, akkor nagyon érdekes képet kapunk. Eichendorff nem beszél a görögségről, de dekomponálja az Itália iránti rajongást. A műben különösen a portás beszél nagyon szépen Itáliáról. „A fejedelmi orrú kapus, aki különben is nagy tudósa volt a világtörténelemnek, gyakorta mondogatta volt: »Nagyra becsült vámszedő úr! Itália szépséges ország, ott a Jóisten mindenről gondoskodik, ott az ember hanyatt fekket a napsütésben, a mazsola meg csak potyog belé a szájába, és ha az embert a tarantella meg találja marni, hát egyenest táncra perdül, még hogyha sohasem tanult táncolni, akkor is.«⁴⁸ És aztán a novella nyolcadik fejezetében Itália leírása élénk színekkel történik, mintha a dionüszoszi mámor tombolna. A Taugenichts hegedűjátékának hatására karneváli kép körvonalazódik: „s jóformán körül se nézhettem, már táncolt az egész társaság a fák alatt tarka összevisszaságban. A nap már lenyugodott, de néhány rőtörös alkonyi sugár még odatűzött a sötét árnyak közé, a vén falakra s a borostyánnal befuttatott, félig földbe süppedt oszlopokra a kert végében. A másik oldalról meg, mélyen a szőlőhegyek alatt, Róma városa látszott az alkonyi izzásban. Hát így járták ott bájosan a táncot, a tiszta, rezzenetlen levegőben, csak úgy kacagott belül a szívem, ahogy a karcsú lánykákat elnéztem [...], amint felemelt karral illegnek a lombok között, mint a pogány erdei nimfák. [...] Nem bírtam türtőztetni én se magam, odaugrottam közbük, s mindegyre hegedülve tovább, különféle cifra figurákat csináltam.”⁴⁹ (Nietzschének ezt a leírást ismernie kellett: az egyik érdekes motívuma a tánc, amelyben mindenki részt vesz, és amely egyetlen egységet sugall, a másik pedig a tarantella.) Eichendorffnál ez azonban nem tud boldogságot ígérni. A főhős számára a szerelem nem Itáliához kötődik, ezért elindul visszafelé: a dionüszoszi kavalkádot bolondságnak vagy örületnek nyilvánítva: „A szökőkút, amely az elébb még oly vidáman csillogott nekem a holdvilágnál, mintha csak angyalkák mászkáltak volna benne fel s alá, még egyre csobogott most is, de az én kedvem és örömem azóta mind a kútba hullott. Szilárdan eltökéltem, hogy én ennek a hamis Itáliának, a félnótás festőivel, narancsaival és komornáival együtt, hátat fordítok mindörökre. S még abban az órában kiballagtam a városkapun.”⁵⁰

A megtalált boldogság

Eddig ugyan mindig novelláról beszéltem, de Eichendorff maga egy döntő ponton regénynek nevezi a művet. „Most pedig [...] igyekezzünk a kastélyba, ott már minden vár ránk. Tehát végül, mint ahogy természetes és egy jól nevelt regényhez illik: leleplezés, megbánás, megbékülés, mindannyian vidáman újra együtt vagyunk, és holnapután lakodalom!”⁵¹ Ezt ugyan nem az én-elbeszélő, hanem egy szereplő mondja, de ő mit tud, és honnan? Ő vette volna át a cselekmény szövegét? Szóval a mű egy „jól nevelt regény” lesz, de csak végül. Miről szól egy regény? Már a *Don Quijote* óta azt mondhatjuk, hogy az útra kelésről. És most a mottóhoz szeretnék visszakanyarodni: „és így indított el a sors engem a messzi világba”.⁵² Eichendorff mintha tudná, hogy az elindulás és a vándorlás, ahogy ő leírta, nem illik egy „jól nevelt” regényhez. De miért? Csakis a véletlenszerűség miatt. A Taugenichts úgy indul el,

⁴⁸ Joseph von Eichendorff: Aus dem Leben eines Taugenichts. 44. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 362. o.

⁴⁹ Uo. 98. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 408-409. o.

⁵⁰ Uo. 107. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 415-416. o.

⁵¹ Uo. 127. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 434. o.

⁵² Uo. 65. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 381. o.

hogy nincsen célja, az utazást a véletlen szervezi. A mű végén prágai diákok bukkannak fel, akik ugyanakkor zenészek is, de nem vonósok, hanem fúvósok. Közülük mondja a vadászskürtös: „Én nem akarnék így utazni: lovak meg kávé meg frissen húzott ágyak meg hálósipka meg csizmahúzó előre megrendelve! Csak azért is az a legszebb, mikor úgy kora reggel tájt kilépünk valahonnan, s a vándormadarak elhúznak magasan felettünk, és még azt sem tudjuk, ma melyik kémény füstölög nekünk, és nem is sejtjük, hogy estig még miféle különös szerencse érhet.”⁵³ A prágai diákzenészek dala a mű utolsó hosszabb verse; ez meglehetősen ironikus, és mintha visszavonná az útra kelés és a vándorlás értelmét:

*Wir streichen durch die Felder,
Von Schnee und Regen naß,
Der Mantel fliegt im Winde,
Zerrissen sind die Schuh,
Da blasen wir geschwinde
Und singen noch dazu:
Beatus ille homo
Qui sedet in sua domo
Et sedet post fornacem
Et habet bonam pacem!*⁵⁴

A diákok életformája, utazás dicsérete élesen ellentmond a refrénnek, amelyet csak ironikusan lehet érteni. De hogy lehet egy ilyen utazásnak célja és értelme? Eichendorff a *Frühe Fahrt* című versében ezt írja:

*Und ich mag mich nicht bewahren!
Weit von euch treibt mich der Wind.
[...]
[...] Ich mag nicht fragen,
Wo die Fahrt zu Ende geht!*

⁵³ Uo. 11. o. Magyar fordítása: Eichendorff: Egy mihaszna életéből. 420. o.

⁵⁴ „Megyünk lankadatlan, / csapkod hó, eső. / Szél nyüvi kabátunk, / cipőnk szétszakadt, / mégis dalba vágunk / komisz ég alatt: / boldog az, / aki a házában ül, / aki a kályha mögött ül / és élvez a maga békéjét.” Magyar fordítás: i. k. 427. o. A latin nyelvű refrén az én szabad fordításom: W. J.